

PROFESSIONAL NUTQIY JANRLARNING XUSUSIY TURLARI

Iqboloy Fatxiddinova Faroxiddin qizi

i92954597@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.17496964>

Annotatsiya. Ushbu maqolada nutqiy janrlarning bir turi bo'lgan professional nutqiy janrlarning xususiy turlari, ularning tasniflanish mezonlari, xususiy turlari va guruhlari haqida ma'lumotlar yoritilgan. Professional nutqiy janrning xususiy turi sifatida tibbiy professional janrlarga alohida to'xtalib o'tilgan, unda ishlatiluvchi jargonlar, ilmiy-kasbiy terminlarga alohida to'xtalib o'tilgan va tahlil ostiga olingan.

Kalit so'zlar: professional nutqiy janr, institutsional mezon, kommunikativ vazifa, realizatsiya (ifoda) shakli, huquqiy-professional, tibbiy-professional, pedagogik, axborot-analitik, iqtisodiy va biznes, internet va raqamli, boshqaruv va ma'muriy janr turlari.

Аннотация. В данной статье представлена информация о частных видах профессиональных речевых жанров, являющихся разновидностью речевых жанров, критериях их классификации, частных видах и группах. В качестве частного вида профессионального речевого жанра выделяются медицинские профессиональные жанры, в которых отдельно выделяются и анализируются используемые жаргоны, научно-профессиональные термины.

Ключевые слова: профессиональный речевой жанр, институциональный критерий, коммуникативная задача, форма реализации (выражения), юридико-профессиональный, медико-профессиональный, педагогический, информационно-аналитический, экономический и Деловой, интернет-и цифровой, виды управленческого и административного жанров.

Annotation. This article provides information about the private types of professional colloquial genres, their classification criteria, private types and groups, which are a type of colloquial genre. As a private type of Professional colloquial genre, medical professional genres are especially touched upon, in which jargons used, scientific and professional terms are specifically addressed and analyzed.

Keywords: professional speech genre, institutional criterion, communicative task, form of realization (expression), legal-professional, medical-professional, pedagogical, information-analytical, economic and business, internet and digital, types of management and administrative genres.

Tilshunoslikda nutqiy janrlar masalasi bugungi kunda o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Ayniqsa, professional sohalarida qo'llaniladigan nutqiy janrlarning xususiyatlarini aniqlash, ularning lingvopragmatik va funksional jihatlarini tahlil qilish, zamonaviy kommunikatsiya vositalaridagi o'zgarishlarni tushunishga yordam beradi. Professional nutqiy janrlar turli mezonlar asosida tasniflanadi. Ammo oldingi rejalarda ta'kidlab o'tganimizdek, qat'iy tasnif hali mavjud emas.

Asosiy mezonlardan ba'zilari quyidagilar deb olishimiz mumkin:

- Institutsional mezon asosida: pedagogik, tibbiy, yuridik, siyosiy, iqtisodiy nutqiy janrlar;
- Kommunikativ vazifa asosida: axborot beruvchi, ta'sir qiluvchi, baholovchi janrlar;
- Realizatsiya (ifoda) shakli bo'yicha: og'zaki, yozma, elektron janrlar.

Masalan, "motivatsion xat" akademik nutq janrining yozma ko'rinishi bo'lib, shaxsiy va rasmiy nutq chegarasida joylashadi.

Xususiy janrlarning ko'pligi sababli ularni ma'lum guruhlariga ajratish ham samarali hisoblanadi.

№	Janr guruhi	Xususiy janr turlari	Qisqacha tavsif
1	Huquqiy-professional janrlar	Da'vo arizasi, hukm matni, tergov bayonnomasi, guvohlik ko'rsatmasi, advokat nutqi	Huquqiy jarayonlarda hujjatlashtirish va dalillarni bayon qilishga qaratilgan
2	Tibbiy-professional janrlar	Epikriz, konsilium bayonnomasi, tibbiy dalolatnoma, operatsiya protokoli	Kasallik tarixi, shifokor xulosalari, diagnostika va davolash jarayonlari aks etadi
3	Pedagogik janrlar	Dars konspekti, o'quvchi tavsifnomasi, pedagogik maslahat, attestatsiya hujjatlari	Ta'lim jarayoniga oid metodik va tashkiliy nutq turlari
4	Axborot-analitik janrlar	Intervyu, reportaj, tahliliy maqola, ocherk, surishtiruv maqola	OAV va jurnalistikada axborot uzatish va tahlilga qaratilgan janrlar
5	Iqtisodiy va biznes janrlar	Biznes-reja, moliyaviy hisobot, audit xulosasi, marketing reja, tijorat taklifi	Iqtisodiy faoliyatga oid rasmiy va amaliy nutq shakllari
6	Internet va raqamli janrlar	Elektron xat, internet-leksiya, professional post (Instagram), vebinar matni	Raqamli muhitda shakllangan zamonaviy professional janrlar
7	Boshqaruv va ma'muriy janrlar	Buyruq, qaror, yig'ilish bayoni, murojaatnoma, nizom	Tashkiliy-boshqaruv faoliyatida qo'llaniladigan rasmiy hujjat janrlari

Ta'kidlash joizki, professional nutqiy janrlar o'ziga xos kommunikativ vazifalarni bajaradi.

Har bir janr o'zining tipik struktura, til vositalari va funksional xususiyatlariga ega.

Quyida ba'zi professional nutqiy janrlarning misollari keltiriladi.

Tibbiy nutqiy janrlar bemorlar bilan muloqotda bo'ladigan va professional shifokor tomonidan ishlatiladigan nutq turidir. Ushbu janrning o'ziga xosligi shundaki, u bemorning salomatligini baholash va unga muolajalar belgilashni o'z ichiga oladi. Tibbiy nutqiy janrlar og'zaki va yozma shakllarda bo'lishi mumkin. Masalan, shifokorning bemor bilan suhbatlashish, tibbiy xulosalar yozish yoki maxsus ko'rsatmalar berish.

Misol:

Shifokor tomonidan bemorga yozilgan tibbiy xulosa:

"Bemor 45 yoshda, bosh og'rig'i va yuqori qon bosimdan shikoyat qilmoqda.

Diagnostika natijalari yuqori bosimni tasdiqladi. Tavsiya etilgan dori: Fiziotenz 2 mg kuniga 1 mahal."

Tibbiy maslahatlar shifoxonalar, klinikalar yoki shifokorlar kabinetlari kabi turli sharoitlarda o'tkazilishi mumkin. Ular odatda bemorning alomatlari yoki tibbiy tarixini dastlabki muhokamasini qilishni, so'ngra tekshiruv va mumkin bo'lgan tashxisni o'z ichiga oladi.

Tibbiy muloqot olimi Debora Kameronning soʻzlariga koʻra, yaxshi tibbiy maslahatlar shifokorlardan bemorlar bilan muloqotda empatik, hurmatda va aniq boʻlishni talab qiladi¹.

Odatda, shifokorlar oʻz nutqlarida turli xil soʻz va iboralardan foydalanadilar, ularning baʼzilari bemorlarni chalkashtirib yuborishi mumkin. Ayniqsa, tibbiy jargon bemorlar uchun tushunish qiyin boʻlishi mumkin. "JAMA Network open" jurnalida chop etilgan tadqiqotda tadqiqotchilar shifokorlar tez-tez ishlatadigan til kundalik ingliz tiliga osonlikcha tarjima qilinmasligini aniqladilar². Bu chalkashlik va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin, bu esa bemorlarga zarar yetkazadi.

Ushbu muammoni hal qilish uchun shifokorlar oʻz nutqlarida ishlatadigan soʻz va iboralarni bilishlari va bemorlar bilan aniq muloqot qilishga intilishlari kerak. Ular iloji boricha tibbiy jargondan foydalanishdan qochishlari va oʻzlari ishlatadigan har qanday texnik atamalarni oddiy tilda tushuntirishlari kerak. Soʻrov oʻtkazilganda, shifokorlar bemorlar bilan gaplashganda tibbiy jargondan qochish kerak degan fikrga qoʻshiladilar, ammo koʻpchilik buni qilayotganlarini bilishmaydi³. Ushbu hodisa "jargonni unutish" deb nomlanadi.

Shifokorlarga oʻz bemorlari bilan aniqroq muloqot qilishda yordam berish uchun tadqiqotchilar bemorlarni chalkashtirib yuboradigan umumiy tibbiy atamalarni aniqlash boʻyicha tadqiqotlar oʻtkazdilar. Misol uchun, Minnesota shtat yarmarkasida oʻtkazilgan tadqiqotda tadqiqotchilar 215 nafar insonlardan tibbiy tilni va bemor shifokordan eshitishi yoki ularning eslatmalarida oʻqishi mumkin boʻlgan 12ta boshqa tibbiy soʻzlarni tushunishni soʻrashdi⁴.

Tadqiqotchilar, odamlar kundalik ingliz tilida bitta maʼnoga ega boʻlgan va tibbiyotda butunlay boshqacha maʼnoga ega boʻlgan tanish soʻz va iboralarga duch kelishlari mumkinligini aniqladilar.

Shifokorlar oʻz nutqlarida tez-tez ishlatadigan soʻz va iboralarga misollar:

1. Differentsial tashxis: Bu atama bemorning alomatlarining mumkin boʻlgan sabablarini aniqlash jarayonini anglatadi. Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki ularning ahvoli bilan qanday bogʻliqligini tushunmasligi mumkin.

2. Palliativ yordam: Bu atama ogʻriqni va jiddiy kasallikning boshqa alomatlarini yengillashtirishga qaratilgan tibbiy yordamni anglatadi. Bemorlar bu atamani ham nimani anglatishini yoki uning boshqa tibbiy yordam turlaridan qanday farq qilishini tushunmasligi mumkin.

3. Axborotlangan rozilik: Bu atama bemorning tibbiy muolaja yoki davolanish uchun ruxsatini olish jarayonini anglatadi. Bemorlar bu atamani ham nimani anglatishini yoki xabardor qilingan rozilik jarayonida ozʻlarining huquqlarini tushunmasligi mumkin.

4. Benign: Bu atama saraton boʻlmagan tibbiy holatga ishora qiladi.

Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki uning malign holatdan qanday farq qilishini tushunmasligi mumkin.

¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8105566/>

² <https://www.sciencenews.org/article/medical-terms-jargon-meaning-doctor-patient-confusion>. Some common medical terms may be more confusing than doctors think. by [Meghan Rosen](#). DECEMBER 14, 2022.

³ oʻsha maqola. <https://www.sciencenews.org/article/medical-terms-jargon-meaning-doctor-patient-confusion>. Some common medical terms may be more confusing than doctors think. by [Meghan Rosen](#). DECEMBER 14, 2022.

⁴ oʻsha maqola. <https://www.sciencenews.org/article/medical-terms-jargon-meaning-doctor-patient-confusion>. Some common medical terms may be more confusing than doctors think. by [Meghan Rosen](#). DECEMBER 14, 2022.

5. Malign (Xatarli): Bu atama saraton kasalligi bo'lgan tibbiy holat yoki o'smaga ishora qiladi. Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki uning benign holatdan qanday farq qilishini tushunmasligi mumkin.

6. Tana massasi indeksi (TMI-BMI): Bu atama bo'y va vaznga asoslangan tana yog'ini o'lchashni anglatadi. Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki ularning sog'lig'i bilan qanday bog'liqligini tushunmasligi mumkin.

7. Biopsiya: Bu atama sinov maqsadida to'qima namunasi olinadigan protseduraga ishora qiladi. Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki nima uchun zarurligini tushunmasligi mumkin.

8. Gipotenziya: Bu atama past qon bosimini bildiradi. Bemorlar bu atama nimani anglatishini yoki ularning sog'lig'iga qanday ta'sir qilishini tushunmasligi mumkin.

Umumiy qilib aytganda, shifokorlar o'z nutqlarida ishlatadigan so'z va iboralarni bilishlari va bemorlar bilan aniq muloqot qilishga intilishlari kerak. Ular iloji boricha tibbiy jargondan foydalanishdan qochishlari va o'zlari ishlatadigan har qanday texnik atamalarni oddiy tilda tushuntirishlari kerak. Shunday qilib, shifokorlar o'z bemorlariga tibbiy sharoitlarini yaxshiroq tushunishlariga va ularga g'amxo'rlik qilish bo'yicha ongli qarorlar qabul qilishlariga yordam berishlari mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Bakhtin, Mikhail M. The Problem of Speech Genres. In: Speech Genres and Other Late Essays. Eds. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin, TX: University of Texas Press, 1986.
2. Деметьев В.В. Теория речевых жанров. Москва: Знак, 2010.
3. Miller, Carolyn R. (May 1984). Genre as Social Action. Quarterly Journal of Speech, 70(2).
4. Rosen M. "Some common medical terms may be more confusing than doctors think" // Science News, December 14, 2022. URL: <https://www.sciencenews.org/article/medical-terms-jargon-meaning-doctor-patient-confusion>.